

Eräistä vyötärön nimityksistä¹

1. *Miehusta*-sanue

Miehusta rinnakkaisjohdoksineen merkitsee tai on aikaisemmin merkinnyt 'vyötäröä' ainakin joissakin suomen murteissa. On vaikeaa ratkaista aina täsmällisesti, onko kysymyksessä vaatekappaleen vai ruumiin kohdan nimitys vai kenties molempien; vanhat sanakirjat mainitsevat yleensä vain vaateen osaan viittaavan 'linning'-merkityksen. Helenius kuitenkin näkyy tarkoittavan selityksellään myös 'vyötäröä' ruumiinosana (lif å menskokropp). Nykysuomen sanakirja asettaa anatomisen 'vyötärö'-merkityksen ensisijaiseksi, mutta senkin selityksen mukaan *miehustalla* ymmärretään myös käsitettä 'linning'. Eri sanakirjat selittävät *miehustan* seuraavasti: Jusl. 'amiculum, lifvet på kläder; bål' | Gan. 'lifvet på kläder, halshål, öppning til kjorta, amiculum' | Renv. (qs. a *mies*) 'truncus corporis humani'; inde *paidan miehusta* 'pars indusii truncum amiciens', *jakun miehusta* | Hel. 'bål, lif (å menskokropp)'; *paidan m.* 'skjortbål', *jakun m.* 'lifvet på en rock (uumi)' | Lönnr. 'bål af kroppen, lifvet på kläder, bål på skjortan; bål utan ärm; stomme'; *paidan m.* 'skjortbål'; *jakun m.* 'lifvet på en rock' | NS 1. 'vyötäiset, vyötärö'; 2. 'paidan, puseron tms. vartalo-osa, valtaosa; joskus yl. etuosa'.

Nykymurteissa *miehusta* ja sen harvinaiset rinnakkaisjohdokset *miehus*, *miehuste* (myös Lönnr.), *miehistin*, *mievustin* (Lohj Juv), *miehuke* (Pari), *mievuke* (Taip) esiintyvät kaikkiaan kahdeksassa merkityksessä: 1. 'vaatekappaleen (esim. paidan) runko-osa', 2. 'vaatekappaleen alaosa', 3. 'v:n yläosa', 4. 'v:n selkäosa', 5. 'v:n vyötärö' (tästä sanakirjojen tuntemasta merkityksestä olen huomannut vain kaksi murre tietoa), 6. 'paidan etumus tai sepalus', 7. 'rysan verkko-osa', 8. 'ruumiin vartalo-osa' (yksi tieto Inkeristä). Joitakin murre-esimerkkejä: »Mnuul olis *miähusta* jo, mut mist mnää saisin hihät» (Pöy) | »*Miahusta* on koko paita pait hihat. Kaikki ne oli miahustoita, oli naistenm pairoskim miahusta» (Haus) | *miehusta* 'yläpuoli paidasta vyötäreeseen saakka siihen aikaan, kun paita tehtiin kahdesta eri osasta, yläpuoli liinasta ja ala-

¹ Otteita kirjoittajan Helsingin yliopistossa v. 1956 tarkastetusta opintotutkielmasta »Suomen kielessä tavattavat v y ö t ä r ö n ja l a n t i o n nimitykset. Sanojen k u v e ja s i v u anatomiset merkitykset», jota säilytetään Sanakirjasäätiön arkistossa; tutkielmaan liittyy 17 karttaa.

puoli huonommasta piikkosesta' (Kih) | *miehusta* 'livet på kläder, bål på skjortan' (Lam) | *mievustin* 'vyötärön kohta naisten hameessa' (Lohj).

Esimerkkejä kirjallisuudesta: »— — ja purppurainen nauha vyöttää hänen [Natsareuksen] hoikan *miehustansa*» (Kivi, Valitut teokset 1909 s. 470) | »Ensin leikataan kaikki suuremmat osat — — *miehustat* — — sitten kaikki kaarrokkeet» (Juva, Kodin liinavaatteet 1927 s. 11) | »— — helavyö vain kirkkaana kimalteli *miehustassa*» (Paulaharju, Härmän aukeilta s. 243).

Sukukielissä pesyeellä on ainakin seuraavat vastineet: k a r j. - a u n. *miehus* 'paidan (tai puseron) pääosa ilman hihoja' (SääJ); *miehusta* 'miehen paidan vartalo-osa' (Uht) | v a t j. (Tsvetk. *miehus* 'aluskuub'; 'hame'; 'palla'; (Kett.) *miu|z, miuhsed* 'paidanmiehus' | v i r. (Wied.) *mehus* gen. *mehuse* (A), sanassa *särgi-m.* 'Leib des Hemdes'.

Miehustan alkumerkitys on kaiketi ollut 'runko-osa, vartalo'. Tähän viittaavat sekä vanhojen sanakirjojen eräät merkityksenselitykset ('bål; truncus corporis humani; stomme') että myös Inkerissä yhä vielä esiintyvä 'vartalo'-merkitys. 'Vaatekappaleen runko-osa', mikä merkitys on murteissa yleisin ja tavataan virossakin, selittyy näin ollen suoraan alkumerkityksestä. Siitä taas näyttävät kehittyneen sellaiset käytännöt kuin 'vaatekappaleen selkä-, ylätai alaosa', 'paidan etumus tai sepalus'. Anatominen 'midja'-merkitys selittyy sekun alkumerkityksestä 'vartalo', ellei se ehkä ole johdettavissa sekundäarisestä 'linning'-merkityksestä. Semanttisen paralleelin *miehusta*-sanalle tarjoaa ruotsin *liv*, jolla Ruotsin akatemian sanakirjan mukaan on mm. merkitykset a) 'kropp, bål', b) 'midja', c) 'till kvinnodräkten hörande klädesplagg som räcker från halsen till midjan l. ett stycke nedanför midjan', d) 'den del av ett plagg som betäcker midjan o. närmast denna liggande delar av kroppen'. Suoraan alkumerkityksestä selittyy vihdoin¹ myös merkitys 'rysän verkko-osa'.

Miehusta ja sen variantit ovat ilmeisesti johdoksia sanasta *mies*, jota tässä on ajateltava lähinnä 'ihmistä' merkitsevänä. Johtosuhteesta ks. Hakulinen, SKRK I 52. § 17, 53. § 59, 60.

2. *Uma*

Jo Jusleniuksen sanakirjassa mainitaan vyötärön nimitys *uumi*, pl. *uumet* 'ilia, länder', ja saman esittävät myöhemmätkin sanakirjalähteet. Lönnrot, jonka mukaan *uumi*, gen. *uumen* = mm. 'midjan, veka lifvet (vyötäiset)' (*paksu-, hoikka-uuminen* 'tjock, smal om midjan'), tuntee lisäksi *a*-vartaloisen synonyymin *uuma*. Kansankielessä *uuma* on tuttu ainakin lounaismurteissa, osassa hämäläismurteita ja Länsi-Uudellamaalla. Kertyneiden tietojen perusteella voidaan erottaa seuraavat viisi merkitysryhmää:

1. 'vyötäiset': »Ootas ny et mä saa vyä uumilan ete housup put» (Vehma) |

»Älä ole pruhjullas, pir pelt uumillas» (Maar). — 2. 'naisen vyötäiset': »Vaimi-ihmisill oli uuma» (Kiika) | Naisen vyötäisen seutua nimitetään *uumaksi* (HKyr). — 3. 'vyötäisten ja hartioiden välinen osa ruumiissa (tav. naisilla)': Suolistosta ylöskäsin »kainalois astikka» on *uumaa*, »sit alkaa hartjat» (KarL). — 4. 'vyötärö vaatteessa' (harv.): Hame on kireä *uumastaan* (Ruov). — 5. 'pusero tai puvun yläosa ilman hihoja': *Uma* oli vanhanaikainen, tiukka naisten pusero, tav. vieterellä varustettu. Vanh. yl. (Pern) | *uuma* = 'puvun ylä- eli pusero-osa'; »Se uuma ol eri färii ku hame» (Num). — Kuudentena merkitysryhmänä on vielä mainittava *uuma* 'äkkisyvä järvässä, rotko, syvennys', joka tunnetaan vain Pohjois-Karjalasta: »Kum mänet uumaav varo *uumar* reunoo» (Kiih) | *uuma* 'uoma, rotko, syvennys' (harv.; Pol).

Gananderilla ja Renvallilla on 'vyötäröä' merkitsevän *uumi*, *-en* -asun lisäksi eri hakusanana *uumi*, *-in* 'linnun pesäpönttö, uuttu'. Eurén ja Lönnrot ovat liittäneet nämä kaksi sanaa yhdeksi artikkeliksi, ja varmaan ne kuuluvatkin etymologisesti yhteen. Kolmas lähiasuinen sana on *uumen*, jolla Lönnrotin sanakirjan mukaan on merkitys 'spricka, springa, remna, urhålkning eller ingröpnig i växande träd på stranden för sjöfåglars äggläggning (uuttu)'; plur. *uumenet* 'det inre, inelfvor, innanmätet'; »maan *uumenissa*» = 'i jordens inre'; »metsän *uumenissa*» = 'i djupa skogen (sydänmaan sisällä, ylimaassa)'. Murteissamme esiintyvät nämä Lönnrotin mainitsemat merkitykset ja lisäksi harvinaisena merkitys 'vyötärö' (Vla Viit Töy); esimerkki Viitasaarelta: »Se poeka sieppas minua *uumenista* ja olj väkisten halata.» Sama merkitys tavataan kirjallisuudessakin: »Heinä polvia halasi, pohkehia poimulehdet, horsman latvat lantehia; *uumenta* uninen valmu» (Eino Leino, KT II 1926 s. 232) | »Hän oli jo täysissä pukimissa, hurstimekko ja nahkainen vyö *uumenilla* — —» (Korhonen, Martti Kitunen 1935 s. 16). — Vielä harvinaisempia näyttävät olevan sellaiset kirjallisuudessa esiintyvät johdokset kuin mon. *uumeet* (Santeri Ivalolla: »Evert sitoi jo miekkavyötä *uumeilleen*» KT II s. 296, »— ja vaskivyö kimalteli *uumeilla*» KT VIII s. 323) ja *uumaus* (Volter Kilvellä; merkitys nähtävästi 'vaatekappaleen vyötärö': »loikahti pystyyn, ylenteli sini-verkahousujensa *uumauksia* — —» Pitäjän pienimpiä 1934 s. 38). Kumpaakaan sanaa ei ole tavattu kansankielestä.

Suomen *uumen*, *uumi* -pesyeelle on Matti Liimola (Vir. 1934 s. 183) esittänyt vastineet pohjoisvogulista (*umi*, *umi-as* 'kolo, ontelo [*puussa*]') ja ostjakista ('*ömp*' $\frac{1}{2}$ 'Nesthöhlung eines Wasservogels in einem Baume'). T. Lehtisalo on (Vir. 1945 s. 422) huomauttanut jurakkisamojedin 'vyötäröä' merkitsevästä sanasta *ηᾱββᾱδ* jne., joka sekin sopisi *uuma*, *uumi* -sanan vastineeksi. Luontevalta tuntuisi otaksua, että tässä uralilaisessa sanueessa juuri 'ontelon' merkitys on alkuperäinen ja suomessa sekä samojedissa esiintyvä 'vyötärön' merkitys sekundäärinen. Merkityksenkehityksen 'ontelosta' 'vyötäröön' voisi ajatella

kulkeneen kahtakin eri tietä: ensiksikin merkitys 'vyötärö' saattaa perustua eräänlaiseen muotohavaintoon, toiseksi sen pohjana voi olla vyötärön anatominen sijainti. Ensimmäisen oletuksen perusteluksi voitaisiin vedota varsinkin suomen *uuma*-sanan harvinaiseen merkitysvivahteeseen 'uoma, syvennys': onhan vyötärö vartalon hoikin kohta, siis jonkinlainen syvennys ruumiissa. Tätä ajatusta tukee se, että eräissä murteissa uumaksi sanotaan vain naisen vyötäröä, joka tunnetusti on selvemmin erottuva, »syvempi» kuin miehen. Yksinkertaisempaa ehkä kuitenkin on olettaa toisenlaista kehitystä: 'ontelo' > 'ruumiinontelo, vatsa' > 'vyötäiset'. Tällaiselle kehitykselle voidaan esittää rinnakkaistapauksiakin; niinpä *suolet* (mon.) ja *suolisto* -sanoille on laajalti länsimurteissa (varsinkin hämäläismurteissa) kehittynyt sekundäärinen merkitys 'vyötärö'. Vielä tarkemman paralleelin tarjoaa syrjäänin sana *girk*, jolla Wichmannin — Uotilan sanakirjan mukaan on seuraavat rinnakkaiset merkitykset: 'das Innere (des Körpers), Eingeweide, (beim Menschen und Tier)' (V S L P), 'Leibeshöhlung' (S P); 'das Innere (des Baumes), Höhlung (im Baum)' (P), 'Mitte des Leibes, Taille' (I U).

Kuten mainittu, *uuma* tarkoittaa myös vyötäisten ja hartioiden välistä osaa ruumiissa, samoin vastaavaa kohtaa puvussa. *Uumalla* on sitä paitsi 'linning'-merkitys, esimerkeistä päätellen kuitenkin yllättävän harvinaisena. Näiden sekundääristen merkitysten suhteita selventäneen vertaus englannin sanaan *waist*, jolla Oxfordin sanakirjan mukaan on mm. seuraavat merkitykset: 1. 'the portion of the trunk of the human body that is between the ribs and the hipbones; the middle sextion of the body' — —, 2 b. 'the part of the garment that covers the *waist*; — — the place in a womans dress where the bodice and skirt meet', c. 'the part of a garment between the shoulders and the 'waist' or narrowed part', d. 'a bodice, blouse'. Englannin sana merkitsee siis sekä 'vaatekappaleen vyötäröä' että 'puvun yläosaa, puseroa', mutta ei sen sijaan 'vartalon yläosaa'. Suomessakin viimeksi mainittu merkitys on harvinaisempi kuin 'puvun yläosa' ja luultavasti myös myöhäisempi.

Vanhojen sanakirjojen mukaan *uumi*, *uuma* -sanoilla on myös merkitys 'lantio'. Murteista ei vastaavaa käyttötappaa tunneta; kirjallisuudesta voidaan kuitenkin mainita seuraava esimerkki, jossa *uumat* nähtävästi tarkoittaa juuri lantiota: »*Uumanne* ovat upeat, mutta vyöhyt hoikka kuin muurahaisen» (Lehtonen, KT IV 1932 s. 201). Tätä merkitystä, mikäli se todella esiintyy murteissa, täytyy pitää sekundäärisenä.

3. *Sarvena* -sanue

Murteistamme tunnetaan seuraavat kahdeksan *sarven*-, *sarvan*-alkuista lonkan, lonkkakyhmyän tai lantion nimitystä.

A) *sarven*. Sanan mainitsee jo Lönnrot: *sarven, sarvenen* = följ. (= *sarvena* 'höftben, höftbensspets'). Kansankielestä se on merkitty kaakkoismurteista ja niihin rajoittuvilta alueilta, esim. »Kyl se ain kylmii iel minkii sarventain nii rutistelloo, jot hieroja täs pitteä koht soaha» (Räi) | *sarvenet* 'lantiot' (Kir) | Jos toinen lonkka on alempana, on eläin *sarvepuolj* (Sak) | Lonkkaluun nimenä on *sarven*. Puhutaan *sarvepuolesta*, kun lonkka on vioittunut (Uuk). Samoilla seuduin *sarven* esiintyy myös kansanrunoissa:

Istu, sulho, suorallaisi,
Elä istu väärälläisi!
Sulho on suora hartialta,
Vähän on väärä *sarvenella*.

Inkeri, Tyrön tienoo (VR VI 1:504)

Ampu toki, ei totellut,
Yheksän talon takoa
Vasemhen *sarvenehen*,
Oikiasehen olkapäähän.

Impilahti (VR VII 1:1)

Sanalla *sarven*, jota tavallisesti käytetään monikollisena (*sarvenet*), ymmärretään nähtävästi lähinnä os iliumia tai sen ulointa kärkeä (spina ilica ventralis). Varsinkin monikossa sana kuitenkin voi tarkoittaa ylimalkaan käsitettä 'lantio'. Sanottu tulee kysymykseen myös tuonnempana esitettävien rinnakkaisjohdosten kohdalla. Lisäksi on mainintoja, että *sarven* tarkoittaa lähinnä vain eläimen lonkkaa, lonkkaluuta, esim.: »Ne o *sarvenet* sekä ristiluut»; kummallakin tarkoitetaan samaa kohtaa, so. varsinkin nautaeläimen lonkkaluuden tienoita (Antr).

B) *sarvana, sarvena*. Sanakirjatietoja: Kreand. *sarvena* 'roon' (= *ronko*) | Lönnr. *sarvena* 'höftben, höftbensspets' | NS (käsikirj.) *sarvena* 'lonkkakyhmy; joskus yl. lonkka'. Kansankielessä *sarvena* (myös mon.: *sarvenat*) tunnetaan kaakkoismurteissa Inkeriä myöten ja laajalti savolaismurteissa (varsinkin murteiston pohjois- ja itäosissa), kun taas *sarvana* on merkitty vain Lemiltä, Taipalsaarelta ja Ylämaalta. »Eihä se nyt totta ole, et se (piika) avaimet *sarvanoil* kävelyö» (Lemi) | »*Sarvanat* töröllä (laihalla eläimellä)» (Yläm) | »Äina seis-soo käit *sarvenòilla* (= kädet lanteilla)» (Kiih) | »Akat nostaa hammeesas *sarvenòelleen*» (Maan) | *sarvena* 'lonkkaluun yläpään kohta, ronkko'; väliin tarkoitetaan *sarvenalla* vain itse lonkkaluuta, väliin taas luetaan siihen luo lihoineen, nahkoineen (Nil). Esimerkkejä kansanrunoista:

Läpi luun, läpi jäsenen,
läpi lämminten lihojin,
Oikiasta olka päästä,
Vasemmasta *sarvenasta*
Kitee (VR VII 3: 88)

Ei uo meillä penkit väärät,
Sulho on sivuista väärä,
Vähä väärä *sarvenasta*.

Tyrö (VR IV 3: 3084)

Sarvenan levinneisyysalue jatkuu karjala-aunukseen saakka: *sarvena* 'lonkka'; »*Sarvenah* kivi lendi» (KorS) | *šarvena* 'sarvena'; »Käsi on kälkä olkapieštä, jalka šairraš *šarvenaštä*» (Vuokkiniemi) | *šarvena* 'lantion ulkoneva nokka (ihmisellä, lehmällä, hevosella)'; sanantapa: »*šarvenoa* kohennella» = 'antaa selkään' (Kiestingin Sohjanansuu).

Kuten näkyy, *sarvena* ja *sarvana* ovat merkitykseltään täysin verrattavissa edellä mainittuun *sarven*, *sarvenet* -muotoon.

C) *sarveno*. Sanakirjatietoja: Gan. *sarveno*, *-non* 'robeen; coxa, lumbi'; »sarvennoista mojottaa, kolottaa» = 'värcker, rister i robenen'; vid. lonkka; »oli sarvenosta kipiä, sairas» = 'hade värck i robenen' | Renv. *sarvento*, *nnon*, al. *sarventa*, *nnan* al. *sarvento* on max. pl. *sarvennat* l. *sarvennot* 'apices coxarum instar cornuum eminentes' | Lönnr. *sarveno* = *sarvena*. Murteista on vain yksi tieto; sen mukaan muoto tunnetaan Kittilässä yhdynnäisessä *sarvenoluut*.

D) *sarvanta*, *sarventa*. Sanakirjatietoja: Renv. (ks. edellisestä kappaleesta) | Hel. *sarvendo*, *nnon*, *-da*, *nnan*, pl. *-nat* 'höftben' | Lönnr. *sarventa* l. *-nto* = *sarvena*; »kädet sarvennoilla» = 'händerna i sidan'. Nykyisestä kansankielestä *sarventa* on merkitty hämäläismurteiden itäosasta sekä paikoin kaakkois- ja savolaismurteista. *Sarvanta* tunnetaan vain neljästä saman alueen pitäjistä (Hol SuomN SavT Taip). Muutamia murretietoja: »On sarventaluu painunnu sisiän» (Asi) | *sarvennat* 'lantet' (Joh) | *sarventapuol* eläimestä, jonka toinen »sarventa» on alempana kuin toinen (UusVI) | »Ku nakkasvat kät sarvennale töeset kys: paljokos kattilasankat maksaa?» (Juv) | »Kehtoattapas työ piteä sarvantapuol' lehmeä» (SavT) | *sarvantapuol* hevonen tai lehmä (SuomN). Samalta alueelta on esimerkkejä kansanrunoistakin:

Istu, sulho, suorallais
älä lyngä längälläis!
Ei oo mejjän penkki väärä,
Vaan on sulho sivusta väärä,
Sarvennasta sangen sairas.

Vpl. Uusikirkko (VR XIII 2: 3845)

Koira haukkuu, kolme kylkii,
Akka jauhoo, jalka poikki,
Mato sairast *sarvennalta*.

Venjoki (VR VI 1: 712)

E) *sarvanto*, *sarvento*. Sanakirjatietoja ks. edeltä kappaleista C ja D. Murteista *sarvento* on pantu muistiin varsinkin Peräpohjolasta (hajatieitoja muualtakin), *sarvanto* vain Lappeelta ja Pertunmaalta. Esimerkkejä: *Sarventopuol* tarkoittaa, että toinen lonkka on jotenkin viallinen (Vla) | »Tuo hevonen on *sarvantopuol*»: hevosesta, jonka toinen puoli lonkkaa on alempana (Lappe) | »Taas *sarventoja* kolottanut koko yön» (Rov) | »Kyllähän mie muuten menisin, mutta tuo *sarventovika* tahtoo minua kovin kiusata» (ATor) | *sarvento* 'lonkkaluu' (Karunki).

Kuten jo K. B. Wiklund on osoittanut (SUSA 23: 16 s. 9), edellä luetellut nimitykset liittyvät etymologisesti *sarvi*-sanaan. Merkitys selittyy siten, että johdoksilla on alun perin ilmeisesti ymmärretty juuri suoliluun ulointa »sarvimaisesti» esiinpistävää kyhmyä (vrt. Renvallin merkityksenselitykseen 'apices coxarum instar cornuum eminentes'); merkitys 'lantio' on kaikesta päättäen vasta sekundäärinen laajentuma. Paralleelisia nimityksiä ovat lapin T *čoara-(t)äkte*, Kld. *čoara-tä;χt*, Ko (Nuortijärvi) *ču;rv-tä;χt* 'Hüftbein', N *čoarve-dakte*

'Hüftbein', *čoarballē* 'Schenkelstück', L *tš'or-pēllē*, *tš'òr'vē-pēllē* 'id.', vrt. lpN *čoar'vē*, L *tš'òr'vē* 'Horn' (Wiklund, mp.).

Lauri Hakulinen mainitsee luetellessaan *-na* ~ *-nä* ja *-n* : *-ne* -johtimisia sanoja (SKRK I s. 115) myös muodot *sarvena*, *sarven* 'lonkkaluu'. Nähtävästi nämä johdostyyppit ovatkin käsiteltyyn pesyeen piirissä suhteellisen alkuperäisiä. *Sarveno* on kaiketi abstrahoitu *sarvena* -muodon monikkovartalosta *sarvenoi-*. *Sarventa* (ja *sarvanta*?) taas voisi selittyä kaakkoismurteille ominaiseksi teemanpalautusmuodoksi: koska näissä murteissa on esiintynyt esim. suhde *vihanta* : *vihanan*, on rinnalle saattanut kehittyä myös suhde *sarventa* : *sarvenan*. Samanlainen selitys on sovellettavissa myös Peräpohjolan *sarvento*-asuun, siis *sarvento* : *sarvenon* kuten esim. samojen murteiden *avento* : *avenon*.

PIRKKO KANTOLA

De certains noms finnois de la taille

1. Les finnois *miehesta*, *miehus*, *miehuste*, *miehistin*, *miehuke*, «taille d'une pièce de vêtement, partie formant le dos, partie inférieure ou supérieure», les caréliens d'Olonetz *miehus*, *miehesta*, «partie d'une chemise d'homme couvrant le corps», le vote *miuz* «partie d'une chemise couvrant le corps», l'estonien *mehus* «partie d'une chemise couvrant le corps», sont selon toute évidence tirés du mot *mies* «homme», dont la signification originale a été «être humain en général».

La signification originale de *miehesta* a sans doute été «tronc, corps». Ceci est suggéré aussi bien par les explications relatives à la signification donnés par certains vieux lexiques (trad. suédoises, et latin «truncus corporis humani») que par la signification «corps, tronc» qui existe toujours en Ingrie. Ainsi, la signification «partie principale d'une pièce de vêtement», qui est la plus répandue dans les patois et que l'on trouve également en estonien, s'explique directement par la signification originale. Il semble que c'est ensuite de cette signification que ce sont développés les emplois comme «partie formant le dos, le haut ou le bas d'une pièce de vêtement». La signification anatomique «taille» peut être sans doute elle aussi expliquée par la signification originale «corps, tronc». Un cas parallèle sémantique est offert par le suéd. *liv*, qui, selon le Dictionnaire de l'Académie Suédoise, possède entre autres

les significations suivantes: a) «corps, tronc», b) «taille», c) «pièce de l'habillement féminin allant du cou jusqu'à la taille, ou un peu plus bas que celle-ci», d) «la partie d'une pièce de vêtement qui recouvre la taille et les parties du corps les plus rapprochées de celle-ci.»

2. Les finnois *uumi* (gén. *uumen*) et *uuma* «taille; partie du corps située entre la taille et les épaules; taille d'un habit» est originalement le même mot que le finnois *uumi* (gén. *uumin*), «tronc creux servant de nid à un oiseau» et *uumen* (gén. *uumenen*), «creux, espace vide dans un arbre», qui a un correspondant dans le vogoule (*umi*, «creux, espace vide dans un arbre») et en ostyak (*omp'i* «creux dans un arbre servant de nid à un oiseau aquatique»), v. MATTI LIMOLA Virittäjä 1934, p. 183. Dans son article publié à la p. 422 du Virittäjä de 1945, TORVO LEHTISALO a encore joint à ces mots le samoyède yourak *ḡāββāō*, désignant la taille, qui, du point de vue phonétique, convient comme correspondant du finnois *uuma*, *uumi*.

Il semblerait naturel de supposer que, dans cette famille de mots ouralienne, ce serait précisément le sens de «creux» qui serait l'original et que le sens de «taille» apparaissant en finnois ainsi qu'en samoyède serait secondaire. On pourrait supposer que l'évolution sémantique allant de «creux» à «taille» aurait suivi même deux chemins. Tout d'abord, la signification de «taille» peut se fonder sur une certaine observation

relative à la forme, et ensuite, elle peut être basée sur l'emplacement anatomique de la taille. A l'appui de la première supposition, on pourrait s'en référer surtout à la nuance de signification rare du finnois *uuma*, «cours d'une rivière, dépression». En effet, la taille est la partie la plus mince du tronc, donc une espèce de dépression dans le corps. Cette hypothèse est étayée par le fait que, dans certains patois finnois, ce n'est que la taille féminine qui est désignée par le mot «*uuma*», celle-ci étant, comme on le sait bien, plus nettement marquée, plus «profonde» que celle de l'homme. Il est toutefois peut-être plus simple de supposer une autre évolution: «creux» > «cavité du corps, estomac» > «taille». On peut même trouver des cas parallèles pour une évolution de cette nature: c'est ainsi que les mots *suolet* «intestins» (plur.) et *suolisto* «intestins» (coll.) ont reçu dans une région étendue des patois occidentaux de la Finlande (surtout ceux du Häme) la signification secondaire de «taille». Un cas parallèle encore plus net est offert par le zyriane *girk*, qui, selon le Dictionnaire de Wichmann-Uotila, a les significations parallèles suivantes: «l'intérieur (du corps), entrailles (de l'homme et des animaux)», «cavité du corps», «intérieur (d'un arbre), creux (dans un arbre)», «milieu du corps, taille».

3. Les finnois *sarven* «saillie du fémur; fémur», *sarvenet* «hanches», *sarvena*, *sarvana* «saillie du fémur, fémur», *sarveno*, *sarvanta*, *sarvento* «fémur, hanche», les caréliens d'Olonetz *sarvena* «hanche», *sarvena* «saillie

de la hanche» se rattachent étymologiquement au mot *sarvi* «corne», comme déjà K. B. Wiklund l'a démontré (JSFOu 23: 16, p. 9). La signification s'explique par le fait que les dérivés ont originalement désigné, selon toute évidence, précisément la saillie de l'os iliaque, proéminente comme une corne (cf. l'explication de la signification donnée par Renvall, «apices coxarum instar cornuum eminentes»); la signification «hanches» n'est apparemment qu'une extension secondaire. Des désignations parallèles sont trouvées en lapon, N *čoarve-dakte* «os iliaque», *čoarbelle* «hanche», cf. IpN *coar've* «corne».

Lauri Hakulinen mentionne, dans son énumération des mots dérivés à l'aide du suffixe *-na -nä* et *-n : -ne* (SKRK I p. 115) également les formes *sarvena*, *sarven* «fémur». Apparemment, ces types de dérivés sont aussi relativement originaux dans le groupe de mots examiné. *Sarveno* a sans doute été dérivé du radical du pluriel *sarvenoi-* de la forme *sarvena*. *Sarventa* (et *sarvanta*?) de son côté pourrait s'expliquer comme étant une forme de restitution de thème typique aux patois du sud-est. Comme, dans ces patois, on trouve par ex. la relation *vihanta* : *vihanen*, la relation *sarventa* : *sarvenen* a aussi pu se développer parallèlement. Une explication identique peut être donnée de la forme *sarvento* de l'Extrême Nord; ce serait donc *sarvento* : *sarvenen*, comme par ex. *avento* : *avenen* des mêmes patois.

PIRKKO KANTOLA